

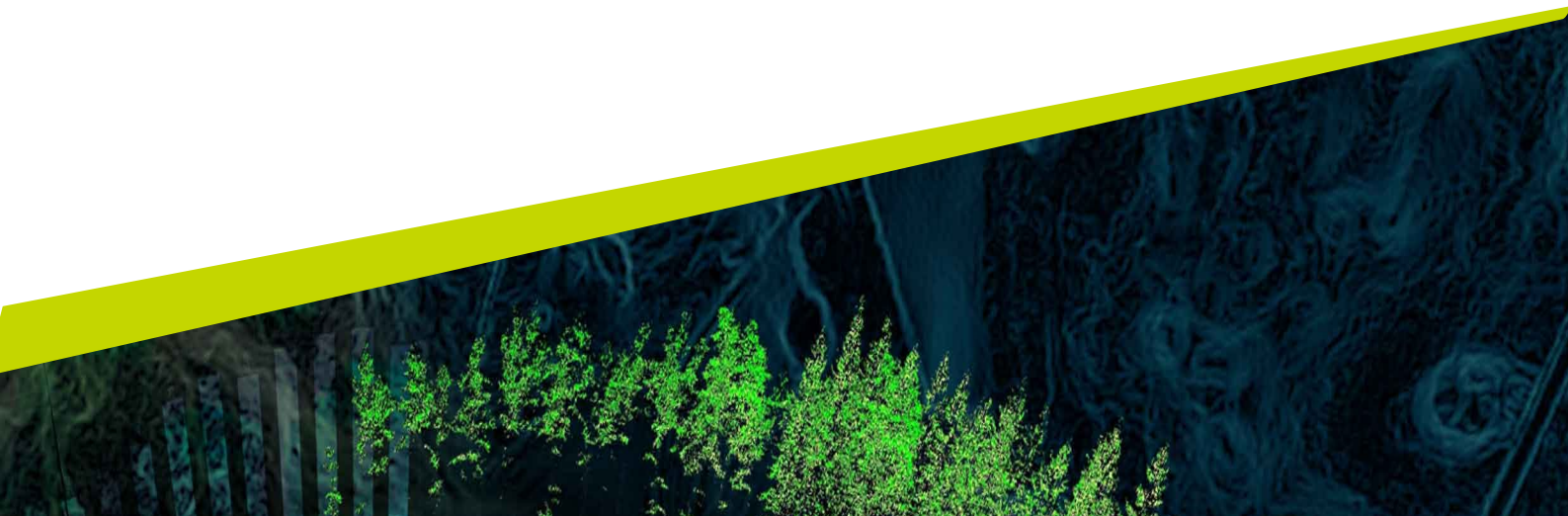

En intervjustudie om odlare av kulturspannmål i Norrland

Tilde Lindbäck

Självständigt arbete • 15 hp
Sveriges lantbruksuniversitet, SLU
Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Agronomprogrammet – landsbygdsutveckling
Uppsala 2023

En intervjustudie om odlare av kulturspannmål i Norrland

An interview study about farmers who grow landrace cereals in Norther Sweden

Tilde Lindbäck

Handledare:	Karin Gerhardt, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för stad och land
Biträdande handledare:	Tove Ortman, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för växtproduktionsekologi
Biträdande handledare:	Yvonne Gunnarsdotter, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för stad och land
Examinator:	Malin Beckman, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för stad och land

Omfattning:	15 hp
Nivå och fördjupning:	Grundnivå, G2E
Kurstitel:	Självständigt arbete i landsbygdsutveckling
Kurskod:	EX0888
Program/utbildning:	Agronomprogrammet – landsbygdsutveckling
Kursansvarig inst.:	Institutionen för stad och land
Utgivningsort:	Uppsala
Utgivningsår:	2023
Upphovsrätt:	Alla bilder används med upphovspersonens tillstånd.
Elektronisk publicering:	https://stud.epsilon.slu.se

Nyckelord: Kulturspannmål, odlare, norrländsk växtodling, småskalighet, motivation

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap

Institutionen för stad och land

Avdelning en för landsbygdsutveckling

Sammanfattning

En framtid med varmare klimat och mer oberäkneliga väderförändringar ställer krav på livsmedelsproduktionens anpassningsförmåga. Forskningen visar att en genetisk diversitet är viktig för att stärka resiliensen inom odlingslandskapet och stå emot framtidens utmaningar. Samtidigt blir konsumenter alltmer medvetna om livsmedlens klimatpåverkan samt hälsoaspekter och just nu går det att urskilja en konsumtionstrend som gynnar lokalproducerad mat. En gröda som har fått ökat intresse i och med denna trend är kulturspannmål. Både konsumenter och producenter har fått upp ögonen för dessa grödor men trots det ökade intresset är kunskapen om kulturspannmålsodlingar i Norrland fortfarande begränsad. I den här studien undersöker jag vad som motiverar lantbrukare till att börja odla kulturspannmål vid tuffa odlingsförutsättningar, vilka resurser som behövs vid start av dessa odlingar samt hur producenter kan kommunicera produktens fördelar till konsument. Fokus ligger på småskalig produktion av kulturspannmål och fem intervjuer har gjorts med kulturspannmålsodlare i Norrland. Resultatet visar att en av de viktigaste drivkrafterna till att börja odla dessa grödor är att kunna bidra till bevarandet av genetisk mångfald och långsiktigt nyttjande av jordbrukslandskapet. För att kunna starta odlingarna behöver lantbrukare tillgång till kontakter, då utsädet oftast inte går att få tag på via officiella marknader. Resultatet visar också att de småskaligt odlade kulturspannmålen har värden som skiljer sig åt från de moderna spannmålssorterna. Direktkontakt mellan konsument och producent möjliggör för lantbrukare att kommunicera dessa värden och ta ut högre priser.

Nyckelord: Kulturspannmål, odlare, norrländsk växtodling, småskalighet, motivation

Abstract

A future with warmer climate and more unpredictable weather changes puts much pressure on food productions' adaptability. Research shows that a genetic diversity is important for strengthening the resilience in the agricultural landscape and resist future challenges. At the same time consumers are becoming more aware of food's carbon footprint and health aspects, and currently a consumer trend benefiting locally produced food can be distinguished. A crop that has gained increased interest with this trend is landrace cereals. Both consumers and producers have discovered these crops but even though there is increased interest, the knowledge about landrace cultivation in Northern Sweden is still limited. This study investigates what motivates farmers to start growing landraces in tough growing conditions, what resources are needed when starting these cultivations and how producers can communicate the product's benefits to consumers. The focus is on small-scale production of cultivated grains and five interviews have been conducted with farmers who grow landraces in Norrland. The result indicates that one of the most important driving forces to start growing these crops is the ability to contribute to the preservation of genetic diversity and long-term use of the agricultural landscape. In order to start these cultivations, farmers need access to contacts, as the seeds are usually not available at official markets. The study also shows that the small-scale cultivated landrace crops have values that differ from the modern cereal varieties. Direct contact between consumer and producer enables farmers to communicate these values and charge higher prices.

Keywords: Landrace cereals, farmers, northern plant cultivation, small scale, motivation

Innehållsförteckning

1. Inledning	6
1.1 Kulturspannmål	6
1.2 Syfte och frågeställning	7
1.2.1 Avgränsning	7
2. Bakgrund	8
2.1 Historisk återblick	8
2.2 Kulturspannmål som marknadspotential	9
2.3 Föreningen Allkorn och utsäde	9
3. Metod & material	11
3.1 Kvalitativa forskningsmetoder	11
3.2 Informanter och urval	12
3.3 Reflektion och utmaningar	12
4. Presentation av teori	14
4.1 Lokalism	14
4.2 Socialt kapital	14
4.3 Mervärde	15
6. Resultat och diskussion	17
6.1 Presentation av gårdarna	17
6.2 Att börja odla (Lokalism)	20
6.2.1 Att avstå från kemiskbesprutning och mineralgödsel	21
6.3 Resurser vid start (Socialt kapital)	22
6.3.1 Mala mjöl	25
6.4 Skapa ett värde (Mervärde)	26
6.4.1 Försäljningskanaler	27
7. Slutord	29
Referenser	31

1. Inledning

1.1 Kulturspannmål

Århundranden av jordbruksmekanisering och storleksrationaliseringen har lett till en utarmning av lokalt anpassade matkulturer och livsmedelssystem i Sverige. Lokala livsmedelssystem som under hundratals år har utvecklats i samklang med de extensivt brukade ekosystemen håller nu på att försvinna. Med de försvinner även värdefull kunskap och praktisk användning av mångfalden hos domesticerade husdjur och grödor (Berkes et al. 1995, Dahlström et al. 2006, Andersson & Barthel 2016). Det mer industrialiserade jordbrukets framväxt, har inte bara lett till en förlust av livsmedelssystem utan det innebär även på sikt ett hot mot landskapets biologiska mångfald och motståndskraft (Baillie et al. 2004, Foley et al. 2005, Rockström et al. 2016). Homogeniteten i dagens odlingssystem och förlusten av biologisk mångfald minskar därmed resiliensen mot sjukdomar, skadegörare och klimatförändringar och utgör en potentiell risk för framtidens livsmedelssäkerhet (IPBES 2019). Moderna sorter är mindre anpassade för sådana risker, eftersom de är framavlade för att producera hög skörd under optimala odlingsförutsättningar (Newton et al. 2009).

Den genetiska variation som återfinns i äldre sorters spannmål, så kallade kulturspannmål, är av betydelse för att anpassa till ett föränderligt klimat och dessa grödor är viktiga att behålla samt återinföra i odlingslandskapet (IPBES 2019, Gerhardt 2019). Tillgången till den genetiska mångfald som återfinns i kulturspannmålen är av stor betydelse för att tackla framtidens utmaningar då dessa grödor är mer stabila gentemot omvärldsfaktorer såsom väder och sjukdomar än moderna växtförädlare grödor (Winge 2014, Lichfouse et al. 2010). Den tidigare forskningen belyser dock att det finns en generell avsaknad av studier kring kulturspannmål och författarna av rapporten “Äldre sorters spannmål och extremvädret 2018 – hur gick det?” (Gerhardt et al. 2019) åskådliggör ett behov av vidare forskning kring de svenska sorterna. Den forskning som tidigare gjorts kring kulturspannmål i Sverige har framförallt fokuserat på Svealand och Götaland vilket gör att kunskapen om kulturspannmålsodlingar i Norrland fortfarande är begränsad.

I Ortman et al. (2023) studie om kulturspannmål deltog exempelvis inga odlare norr om Sundsvall. Norra Sverige är en av de nordligaste delarna i världen där jordbruk bedrivs och det nordsvenska klimatet präglas av långa, kalla och mörka vintrar vilket gör det utmanande för växtodling, speciellt spannmålsodlingar. Odlingslandskapet domineras av framför allt vall och fodersädsodling, då de korta växtsäsongerna begränsar valet av grödor (SLU 2022).

Den enskilde lantbrukaren som väljer att odla kulturspannmål ställs inför vissa utmaningar då kunskapen om dessa grödor är begränsad och det är inte alltid ekonomiskt rationellt för lantbrukare att välja äldre sorter (Lichtfouse et al. 2010). För lantbrukare i Norrland blir utmaningarna ännu större då odlingsförhållandena är tuffare och då det i stort sett saknas forskning.

1.2 Syfte och frågeställning

Syftet med uppsatsen är att få en inblick i hur det är att vara kulturspannmålsodlare i Norrland. Studien ska öka förståelsen av lantbrukares situation samt öka förståelse av hur det är att odla kulturspannmål vid tuffare odlingsförhållanden. För att uppnå uppsatsens syfte används följande frågeställningar.

- *Varför börjar lantbrukare odla kulturspannmål?*
- *Vilka resurser behövs för att bedriva kulturspannmålsodling?*
- *Vilka värden är förknippade med kulturspannmål, och hur kan dessa kommuniceras vid försäljningen?*

1.2.1 Avgränsning

Av praktiska skäl har studien avgränsats till att studera kulturspannmålsodlingar i Norrland då det inte vore möjligt att studera ett större geografiskt område inom de givna tidsramarna. Studien har framför allt fokuserat på kulturspannmålsodlare norr om Sundsvall och förhållandevis kustnära landsbygd (mindre än tio mil från kusten).

2. Bakgrund

I det här kapitlet redogör jag i första avsnittet (2.1) vad kulturspannmål är och en historisk återblick över dess uppkomst. Andra avsnittet (2.2) beskriver kulturspannmålen som marknadspotential och tredje avsnittet (2.3) beskriver hur utsädeshantering går till via föreningen Allkorn.

2.1 Historisk återblick

I inledningen gavs en bakgrund för kulturspannmålen i livsmedelssystemet och hur de kan kopplas till hållbar spannmålsproduktion, men vad är egentligen kulturspannmål?

Kulturspannmål kan ses som ett samlingsbegrepp för äldre sorters spannmål som odlades innan den moderna växtförädlingen växte fram på slutet av 1800-talet (Wiking Leino 2017, Zeven 1998). De benämns ofta med en rad olika namn såsom kultursorter, lantsorter eller evolutionära sorter (ibid). I den här studien används dock kulturspannmål som samlingsbegrepp för att beskriva de äldre sorters spannmål som intervjupersonerna odlar.

Forskning visar att historiskt sett utgjorde kulturspannmålen basen i jordbruket och livsmedelsproduktionen i tusentals år (Wiking Leino 2017, Jones et al. 2011). Dessa sorter var väl anpassade till klimatet och jordmånen där de odlades, då de var genetiskt anpassade till lokala miljöer. I slutet av 1800-talet däremot växte den moderna växtförädlingsindustrin fram och grödor med mer likartade egenskaper som vinterhärdighet, mindre halm men större kärna och således också större skörd började dominera jordbruket (ibid). I jämförelse med den moderna växtförädlingen där utsäde väljs ut systematiskt av utsädesföretag eller utvecklas av växtförädlare har de äldre kulturspannmålen anpassats genom ett naturligt urval vid platsen där växten odlas (Hammer & Diederichsen 2009). Det gör att kulturspannmål karakteriseras av dynamik, de är variabla och förändras genom genflöde, till skillnad från moderna sorter som karakteriseras av enighet, särskiljbarhet och stabilitet (Wiking Leino 2017).

I Sverige odlas kulturspannmål i förhållandevis liten utsträckning och vanligtvis inom ekologisk produktion. De har generellt sett en likartad skördenivå (2–4 ton/ha) som de moderna sorterna vid lågintensiv ekologisk odling (Gerhardt et al. 2019). Det skulle inom den lågintensiva odlingsproduktionen vara fördelaktigt för vissa odlare att byta från moderna sorter till kulturspannmål, speciellt i ekologisk odling, och på så sätt sprida riskerna inför kommande klimatvariation. Ett sådant skifte skulle även kunna bidra till en ökad biologisk mångfald inom jordbruket samt ett aktivt bevarande av kulturhistoriska värden (ibid).

2.2 Kulturspannmål som marknadspotential

Enligt Wendin et al. (2020) är lokalt och regionalt producerade grödor, inklusive kulturspannmål, för tillfället en konsumenttrend. Även näringslivet kan bekräfta att denna konsumenttrend stämmer, och i Livsmedelsföretagarnas rapport “Konjunkturbrev” från 2020 visade det sig att lokalproducerad mat var den hetaste trenden bland svenska konsumenter. Hälsosamma alternativ och produkters klimatavtryck är två ämnen som konsumenter lägger allt större vikt vid när det kommer till konsumtion av livsmedel. Bransch- och arbetsorganisationer menar att lokalproducerat som trend är viktig att förhålla sig till då företag genom hela livsmedelskedjan kan dra nytta av detta (Livsmedelsföretagarna 2020).

Denna konsumenttrend gynnar således lokal matproduktion och stödjer små- och mellanstora lantbrukare, mjölnare, handlare och tillverkare av slutprodukter (Wendin et al. 2021). Lokalproduceradmat såsom kulturspannmål kan förse konsumenter med nya, intressanta och smakrika produkter gjorda på hälsosamma ingredienser. Produkter av kulturspannmål har potentialen att nå ut till mer unika marknadspositioner i jämförelse med vanliga industriella produkter (ibid). Det ger produkterna en unik position och gårdssorter kan exempelvis bli ett unikt varumärke för gården där den utvecklas (Gerhardt et al. 2019). Kulturspannmål har helt enkelt goda framtidsutsikter tack vare den pågående konsumenttrend som gynnar lokalproduceradmat, och det skapar en möjlighet för kulturspannmålsproducenter att de kan ta högre pris för sina produkter (Zamaratskaia, Gerhardt & Wendin, 2021).

2.3 Föreningen Allkorn och utsäde

Tillgången på utsäde av kulturspannmål är begränsad. Den nuvarande EU utsädeslagstiftningen reglerar både marknadsföring och försäljning av utsäde (Winge 2014). På åkrar och i privata trädgårdar får vilka sorter som helst odlas utan reglering, men för kommersiell försäljning finns strikta krav. För att få sälja utsäde

måste sorten finnas med på en sortlista (Winge 2014, SLU 2022, Almekinders & Louwaards 2008). För att kvalificeras till en sortlista måste utsädet genomgå sortprovning. Eftersom marknaden för äldre sorter är liten har den inte kunnat bära kostnaderna för dessa provningar vilket har lett till att många kulturspannmål inte kommit in på listan (ibid), samt att många av sorterna anses ha för stora genetiskt skillnader för att registreras (Ortman et al 2023). Vad som däremot är tillåtet är att spara fröer och dela med sig så länge det sker i liten skala (SLU 2022).

Vad det gäller kulturspannmål sker utsädehantering framförallt via föreningen Allkorn. Det är en ideell förening som bedrivs av hobbyodlare, bagare, småbrukare och yrkesverksamma kulturspannmålsodlare över hela Sverige (Allkorn 2023). Syftet med föreningen är att bevara och utveckla en mångfald av lokalt anpassat stråsädessorter, såsom kulturspannmål. Föreningen Allkorn arbetar även med att främja förädlingen av produkter från kulturspannmål samt öka intresset för dessa sorter bland konsumenter. En central del av arbetet i föreningen är att bevara kulturspannmål genom aktiv utsädesförökning och odling av äldre sorter (ibid). Eftersom den nuvarande utsädeslagstiftningen endast tillåter försäljning av ett fåtal kulturspannmål (Winge 2014), fungerar Allkorn som en informell plattform för att få tillgång till utsäde (Allkorn 2023).

3. Metod & material

I detta avsnitt redogör jag för de metoder jag använt i studien. I första avsnittet (3.1) presenterar jag kvalitativa forskningsmetoder. I det andra avsnittet (3.2) redogör jag för hur urvalet av informanter har gått till. Slutligen presenterar jag i det tredje avsnittet (3.3) reflektioner och utmaningar.

3.1 Kvalitativa forskningsmetoder

Undersökningen är genomförd med kvalitativa metoder för att kunna besvara uppsatsens frågeställningar och få nya insikter om hur det är att bedriva kulturspannmålsodlingar i Norrland. Eftersom kvalitativa undersökningar oftast vill ta reda på hur något upplevs snarare än i vilken utsträckning ett fenomen förekommer är metoden lämplig för att uppfylla uppsatsens syfte (Harboe 2013). Därefter har datainsamlingen genomförts med kvalitativa interjuver. De kvalitativa intervjuerna har hjälpt mig att få en djupare förståelse för odlarnas motivation till att odla kulturspannmål (Harboe 2013). En frågeguide har utformats för att underlätta insamlingen av det empiriska materialet och intervjuerna har genomförts med semistrukturerade intervjuteknik (ibid). De semistrukturerade intervjuerna kan liknas vid ett vardagssamtal (Kvale & Brinkmann 2014), som i det här fallet har kretsat kring kulturspannmålsodlarnas egna beskrivningar av sina verksamheter. Den semistrukturerade intervjuformen har också tillåtit deltagarna att själva måla upp narrativ, samtidigt som frågeguiden har hjälpt mig att säkerställa att alla intervjuer är av likvärdig kvalitet.

En av intervjuerna skedde på plats hemma hos lantbrukaren medan de resterande har gjorts via telefon och zoom. Alla intervjuer kan betraktas som djupintervjuer, vilket syftar på en metod där utfrågning av en eller ett fåtal personer sker för att komma åt känsligare information (Harboe 2013). Djupintervjuerna har hjälpt mig att uppfatta attityder och åsikter som har varit viktiga för att förstå lantbrukarnas drivkraft, hinder och motiv vid beslutsprocessen att börja odla kulturspannmål. Alla intervjuer har spelats in, därefter transkriberats och bearbetas med en tematisk analys. Den tematiska analysen syftar på en form av kvalitativ kodning som går ut på att hitta upprepningar av teman i intervjumaterialet i form av ett mönster av likartade narrativ (Creswell & Creswell 2018). Den tematiska kodningen har i den

här uppsatsen gått till på så sätt att jag har använt färgpennor för att markera teman i texten, där jag manuellt har strykt över delar av texten. Tematiseringen grundar sig på de narrativ jag har funnit vid sammanställningen av intervjumaterialet (Harboe 2013). Tematiseringen gör det även enklare att kunna presentera materialet och sätta det i en kontext (ibid).

Eftersom intervjuer har använts som datainsamlingsmetod behandlar studien personlig information från deltagarna. Inom den humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningen ställs studier ofta inför etiska frågor kopplat till just intervjuer och behandling av persondata. Därför har forskningsrådet arbetat fram vissa forskningsetiska principer att förhålla sig till (Kajiser & Öhlander 2011). För att tackla uppsatsens etiska frågor och säkerställa att kravet på konfidentialitet har behandlats använde jag mig av informationsbrev och samtyckesblanketter. Jag har även anonymiserat deltagarnas namn och ersatt de med fiktiva namn. Jag har också valt att skriva Norrland i stället för att skriva ut de specifika geografiska platserna.

3.2 Informanter och urval

I uppsatsen gjordes intervjuer med fem gårdar som bedriver kulturspannmålsodlingar. Samtliga deltagare odlar i dagsläget kulturspannmål, de har därför erfarenhet om dessa grödor vilket var en förutsättning för mitt urval. Tack vare min handledare fick jag tips om en lantbrukare som odlar kulturspannmål i Norrland, genom hen kunde jag sedan få ytterligare tips på lantbrukare till intervjuerna. Urvalet av deltagare i studien har gjorts genom snöbollsmetoden, en urvalsteknik där personer väljs ut genom att deltagarna i studien rekryterar framtida intervjupersoner genom sina bekanta (Bryman 2018). I den här studien har det tagit sig uttryck på så vis att min första deltagare kunde ge mig tips på andra odlare att intervjua. Genom första deltagarens kontakter och bekanta kunde hen rekrytera fler deltagare till min studie.

3.3 Reflektion och utmaningar

En utmaning har varit att få tag på kulturspannmålsodlare. Studien har endast intervjuat fem gårdar som bedriver kulturspannmålsodlingar och för att stärka reliabiliteten skulle det varit fördelaktigt att ha ett större urval (Kvale & Brinkmann 2014). Det skulle varit speciellt bra att ha intervjuat fler storskaliga kulturspannmålsodlare från området, men på grund av att det endast finns ett fåtal kulturspannmålsodlare i Norrland har jag inte fått tag på fler än en semi-stor producent.

En annan utmaning har varit att säkerställa likvärdig kvalité på intervjuerna eftersom jag har gjort de på olika sätt, via telefon, zoom och på plats. En sista utmaning har också varit att göra avvägningen mellan att transkribera intervjuerna ordagrant eller att skriva om de så det skapar en mer sammanhängande stil (Kvale & Brinkmann 2014). I den här uppsatsen har jag valt att i så stor utsträckning som möjligt ordagrant återge historiens muntliga form när det kommer till citat, men i vissa fall har små ändringar gjorts för att läsaren ska kunna följa med i resonemanget enklare.

4. Presentation av teori

I det här avsnittet beskriver jag mina analysbegrepp. Första avsnittet (4.1) beskriver lokalism, det andra avsnittet (4.2) beskriver socialt kapital och det tredje avsnittet (4.3) beskriver mervärde.

4.1 Lokalism

Begreppet beskriver en rörelse som har fått allt större uppmärksamhet de senaste åren och som på engelska benämns som "localism". I den här studien översätter jag begreppet till lokalism och då det saknas en entydig definition till begreppet presenteras några tolkningar nedan.

Inom den miljösociologiska litteraturen beskrivs lokalism oftast som en rörelse som uppmanar konsumenter och producenter till att köpa från lokala och oberoende företag (Kurland, McCaffrey, Hill 2012). I den allmänna debatten beskrivs lokalismen som att en rörelse som bidrar till sociala och miljömässiga vinster (Smith-Taillie, Jacks 2015). Begreppet beskrivs som en rörelse som har vuxit fram ur en önskan om att skapa rättvisa, ekonomiskt lönsamma och miljömässigt hållbara livsmedelssystem (McEntee 2010). I praktiken rör det sig ofta om småskaliga livsmedelsinitiativ som syftar till att hämma de negativa ekologiska, sociala och ekonomiska effekterna av ett globaliserat livsmedelssystem. Dessa typer av livsmedelsinitiativ representerar ett avstånd mot stora producenter och återförsäljare (ibid). I den här uppsatsen används lokalism som analysbegrepp för att belysa lantbrukares motivation till att odla kulturspannmål. Begreppet kan även synliggöra småskaliga producenters del i livsmedelssystemet och kan hjälpa till att förklara alternativa livsmedelsinitiativ, vilket kulturspannmålsodlingar kan ses som en del av.

4.2 Socialt kapital

Socialt kapital är ett etablerat begrepp inom samhällsvetenskapen och olika teoretiker har utvecklat det (Engdahl & Larsson 2006). Enkelt uttryckt syftar begreppet till att beskriva nyttan av en persons kontakter och sociala nätverk vilket inkluderar en

persons tillgång till olika sociala sammanhang och grupptillhörigheter. I praktiken består det sociala kapitalet av exempelvis vänner, familjemedlemmar eller andra typer av sociala nätverk (ibid).

Enligt Bourdieu (1997) är det sociala kapitalet en resurs som individer får tillgång till genom sociala nätverk. Bourdieus conceptualisering av socialt kapital baseras på erkännandet av kapital som något mer än enbart det ekonomiska kapitalet. Det vill säga att det inte bara är en individs ekonomiska tillgångar som påverkar dess framgång inom jobb, skola och så vidare. En annan tolkning av begreppet är Putnams (1993) förklaring, han argumenterar för att socialt kapital är mängden av tillit som finns tillgänglig inom och mellan grupper. Putnam (1993) beskriver även två underkategorier till socialt kapital och dessa kallar han för "bonding" (sammanbindande) och "bridging" (överbryggande). Sammanbindande socialt kapital syftar till individers förmåga att stärka tillit inom en befintlig grupp, medan överbryggande socialt kapital syftar till att stärka banden mellan olika grupper. Putnam (1993) menar att dessa två begrepp är viktiga för att förstå skillnader inom det sociala kapitalet. I uppsatsen används socialt kapital som uttryck för lantbrukarnas tillgång till olika relationer och kontakter. Eftersom utsädet av kulturspannmål i stort sett inte kan köpas på vanliga marknader blir lantbrukarens tillgång till olika relationer och kontakter betydande. Begreppet socialt kapital hjälper till att få nya insikter om vilka resurser lantbrukare behöver när de börjar odla kulturspannmål.

4.3 Mervärde

Som beskrivet i introduktionen och bakgrunden bidrar kulturspannmål till biologisk mångfald och bevarande av kulturhistoriska värden. I teoretiska termer skulle dessa värden kunna kallas för mervärden. Mervärden hos livsmedel kan beskrivas som mat med en positiv inverkan på social, ekologisk och ekonomisk hållbarhet (Lannhard-Öberg 2023). Livsmedel kan bära på värden som indirekt har en verkan på miljön runtomkring sig (ibid). Exempelvis att ekologiskt odlade vete kan bidra till biologisk mångfald i odlingslandskapet (Organic Sweden 2022) eller att svenskproducerat kött kan bidra till försörjningsmöjligheter på landsbygden (Lannhard-Öberg 2023).

Tidigare studier har visat att många lantbrukare idag kämpar för att öka sina inkomster, och då kan kommunikation av mervärden till konsument ha en positiv effekt på försäljningen. Genom att informera konsumenten om produkten kan lantbrukare kommunicera råvarans mervärde och sälja mer än bara den fysiska produkten (Born & Bachmann 2006). Samma argument använder fler forskare. Jensen (1999) beskriver att i det moderna informationssamhället vi lever i idag

köper kunder produkter av högre priser om företaget de handlar av delar deras värderingar. Han tar exemplet att danska konsumenter köper dyrare ägg av den enkla anledningen att de fått information om att äggen kommer från frigåendehöns och inte burhöns. Tack vare företagets kommunikation och berättelseskapande säljs mer än enbart en produkt (ibid). I den här uppsatsen används mervärde och kommunikation av mervärde som begrepp för att få en djupare förståelse för kulturspannmålens bakomliggande värden och försäljningsmöjligheter.

6. Resultat och diskussion

Här presenteras resultat och diskussionen. I avsnittet 6.1 presenteras gårdarna kortfattat för att läsaren ska få en förståelse av odlarna. Därefter presenteras materialet i tematiska stycken för att enklare kunna sätta det i en kontext. Det första temat diskuteras i 6.2 och beskriver motivationen till att börja odla kulturspannmål med hjälp av lokalism som analysbegrepp. I 6.3 diskuteras det andra temat som handlar om resurser som behövs för att bedriva kulturspannmålsodlingar och analyseras med hjälp av socialt kapital. I 6.4 diskuteras det tredje temat vilket är kulturspannmåls försäljningsmöjligheter med mervärde som analysbegrepp.

6.1 Presentation av gårdarna

Gård 1: Kalle

En småskalig hobbygård där det huvudsakligen odlas kulturspannmål. Kalle blev tidigt intresserad av kulturspannmål och har sedan dess experimenterat med grödorna. 2015 tog han över familjegården och driver den idag som en hobbygård vid sidan av sitt lönearbete. Han sitter med i Allkorns nationella styrelse och är dessutom medskapare till gruppen Allkorn Norr på Facebook. Hans försäljning av kulturspannmålet sker via huvudsakligen fyra olika kanaler. Den första är genom en grannes självservice bod (gårdsbutik), dit han kan sälja större förpackningar såsom säckar på 50–100 kg åt gången. Den andra är till restauranger i tätorter. Den tredje är till kontakter med lokala butiker i närliggande orter och den fjärde försäljningskanalen är via bondensmarknader. Han ser att det skulle finnas en nationell marknad för att sälja vissa typer av kulturspannmål, så som lostor vilket är nischgrödor, men för tillfället sker ingen nationell försäljning. Gården är inte eko-certifierad i dagsläget, men ekologiska odlingsprinciper används ändå. Av de intervjuade är Kalle den lantbrukaren med längst erfarenhet av att odla kulturspannmål.

Gård 2: Hampus

Gården som Hampus och hans sambo driver är avsedd för småskaliga odlingar. Huvudsyftet med gården är självhushållning då den bedrivs vid sidan av parets lönearbeten. De har odlat kulturspannmål sedan 2020 i en experimentell form, men de har även moderna vetesorter, grönsaksodlingar och köttdjur. Intresset för

hållbarhet och självförsörjning är två av anledningarna till att Hampus och hans sambo tog över gården, började bruka större åkermarken och skaffade djur. De ville kunna hålla landskapen runt omkring sig öppna och har därför läst på mycket om regenerativt jordbruk och ”holistic management”. De har ett intresse av att fortsätta utveckla gården och Hampus beskriver att paret planerar att gå ner till 75% arbetstid på deras lönearbeten nästa år. I dagsläget säljs lite köttlådor av nöt och get, lite spannmål till foder och helt spannmål till kunder som vill mala själv, samt potatis, morötter och palsternacka. På våren säljer de även grönsaksplantor på en lokal marknad. Gården har ingen eko-certifiering i dagsläget trots att den i princip drivs med ekologiska brukningsmetoder.

Gård 3: Ola

Det är en småskalig gård som drivs som en bissysselsättning vid sidan av hushållets lönearbeten. På gården bedrivs både växtodling (grönsaker, kulturspannmål och potatis) och djurhållning. Varje år har gården ca 10–20 djur. Det sker en variation av vilka djurslag, men vanligast är får, nötkreatur och get. Kulturspannmål har odlats sedan 2017 och ett flertal olika sorter har testats. Ola berättar att det sker en liten försäljning av kulturspannmål, i form av mjöl. Mjölet som säljs är malet i hushållets egen bordskvarn och säljs direkt till konsument via framförallt REKO-ringar, men också till släkt och bekanta som är intresserade. På gården säljs även lite kött. Gården använder ekologiska brukningsmetoder, men eftersom gården är så liten har Ola inte känt behov av en eko-certifiering.

Gård 4: Klas och Marie

Gården drivs småskaligt och produktionen är framförallt avsedd för självhushållning. Här används primitiva jordbruksmetoder vilket gör arbetet tidskrävande. Därför arbetar Klas heltid på gården och Marie som är sjukpensionär hjälper till i den mån hennes hälsa tillåter. Utöver arbetet på själva gården är Klas involverad i skogs- och markvård, han slår bl.a. med lie på ett naturreservat. Paret har både djur och växtodling på gården och har odlat kulturspannmål sedan 2018. Paret beskriver att ekonomin aldrig har varit huvudfokus för deras odlande, istället vill de odla för bevarande, självförsörjning och tillgång till hälsosam mat. De säljer ett överskott av livdjur och kött beroende på tillgång. Köttet säljs via en REKO-ring samt att de har haft utlämningar av köttlådor direkt till kund. Ingen försäljning av kulturspannmål sker i dagsläget, då all produktion går till djurfoder till gårdens egna djur. Trots parets intresse för hållbarhet och regenerativa filosofi är de inte eko-certifierade. Klas och Marie säger att de är för småskaliga och köttet som säljs kan de ändå ta bra betalt för, då folk är villiga att betala extra för lokalproducerat och fjällnära ras.

Gård 5: Stina

Det är en semi-stor konventionell hobbygård och bedrivs som en bissysselsättning till hushållets lönarbeten. De odlar huvudsakligen vall för proteinfoder till häst samt har några tegar som är insådda med kulturspannmålet Roslagshavre. Paret började testodla en viltåker 2021 med kulturspannmål och sen dess har de utsädesförökat. Kulturspannmålet säljs framför allt som halm till djur. De vanligaste försäljningskanalerna är Facebook och Blocket. Gården är en konventionell gård och har ingen eko-certifiering och de planerar inte att skaffa någon certifiering heller. Den här gården skiljer sig åt från de ovanstående eftersom den är större och är mer kommersiell.

Tabell 1 Kortfattad information om deltagarna (Källa: Egna intervjuer.)

Informanter	Testade sorter	Djur	Odlingar sedan	Heltidslantbrukare	Medlemskap i Allkorn
Kalle	Lostor (råg och spält), Jämtlandskorn, Höstvete Ångermanland, Svedjeråg, Dalalantvete mfl.	Nej	Ca 2015	Nej	Ja
Hampus	Ölandsvete, Svedjeråg, Dalalantvete, 6 radigt korn mfl.	Get, killingar, ungnöt	Ca 2020	Nej	Ja
Ola	Vårråg evolutionär, Nakenkon Kouretan, Dalalantvete, Vitt veteemmer mfl.	Get, ko, får	Ca 2017	Nej	Ja
Klas och Marie	Vårråg, Jämtlandskorn, Nakenkon Kouretan, Dalalantvete, Vithavre Tutus,	Nöt, höns, bin	Ca 2018	Ja	Ja

	enkorn Eidre mfl.				
Stina	Roslagshavre	Nej	Ca 2021	Nej	Ja

6.2 Att börja odla (Lokalism)

Från studien framträder ett återkommande tema, nämligen viljan att kunna odla regenerativt, småskaligt och för självhushållning. Flera av lantbrukarna som intervjuades beskriver att de drivs av att kunna bidra till biologisk mångfald och bevarandet av gamla sorters spannmål som annars riskerar att försvinna. Motivationen till att börja odla kulturspannmål framställs i en av intervjuerna på följande vis.

Vi har väl inte direkt haft avkastningen som grundmål, utan det är hållbarhet. That's it. Och så går det ju i linje med lantraser på djur. Så vi började ju med det egentligen innan vi började odla kulturspannmål. -Klas och Marie

Citatet är taget ur ett sammanhang då lantbrukarna blev tillfrågade hur det kommer sig att de valt att odla kulturspannmål. Citatet återspeglar en vision om att kunna odla bortom stordrift och det kan tolkas som en motreaktion på den rationalitet som präglar dagens lantbruk. Samma motiv återfinns i flera av lantbrukarnas berättelser och ett återkommande resonemang bakom valen att börja odla kulturspannmål rör sig runt en vilja att kunna bidra till ett mer hållbart livsmedelssystem.

Hållbart jordbrukande är ett jätteintresse faktiskt... och vi har kikat in mycket på regenerativt jordbrukande. -Hampus

I ovanstående citat beskriver kulturspannmålsodlaren sin motivation till att börja odla kulturspannmål. Flera av de småskaliga producenterna uttrycker ett intresse för ekologisk hållbarhet och beskriver sina odlingar som ett alternativ till stora monokulturer där det oftast bara odlas en sorts gröda. De beskriver kulturspannmål som ett sätt att bidra till ett mer ekologiskt hållbart jordbrukande. Samma resonemang återfinns i Allen et al. (2003) beskrivning av det jordbruksskifte som skett i Kalifornien. Skiftet handlar om en framväxt av mer alternativa livsmedelsinitiativ och beskrivs som att det drivs av mer socio-ekologiska relationer inbäddade i odlingen (ibid), vilket också återspeglas i empirin. Kulturspannmålsodlingar i Norrland startas ofta ur en vilja att kunna bidra till ekologisk hållbarhet och kan därmed ses som en del av alternativa livsmedelsinitiativ.

6.2.1 Att avstå från kemiskbesprutning och mineralgödsel

Ytterligare ett återkommande resonemang som framträder bland odlarna är att de beskriver att de inte vill bidra till giftspridning i odlingslandskapet och väljer att avstå från kemiskbesprutning vilket illustreras i citatet nedan.

Som lantbrukare har jag sett giftspridningen i landskapet och det är inget jag vill bidra till. -Ola

Citatet återspeglar en önskan om att bidra till ett mer hållbart livsmedelssystem med minskad påverkan på närmiljön. Samma motiv återspeglades i alla intervjuer förutom en, där mer konventionella brukningsmetoder används. Lantbrukarnas argument och deras ställningstagande till en giftfriodling kan liknas vid McEntee (2010) beskrivning av lokalism-rörelsen. Denna rörelse har växt ur en önskan om att skapa miljömässigt hållbara, rättvisa och ekonomiskt lönsamma miljömässigt livsmedelssystem (ibid). I empirin framkommer inte önskan om att skapa rättvisa och ekonomiskt lönsamma livsmedelssystem likt McEntees (2010) resonemang. Däremot kan önskan om att skapa miljömässigt hållbara livsmedelssystem urskiljas i informanternas resonemang kring att avstå från kemiskbesprutning. Vad som dessutom tyder på en vision om att skapa miljömässigt hållbara livsmedelssystem är att många kulturspannmålodlare beskriver att de enbart använder stallgödsel. Vilket illustreras i citatet nedan.

Vi gödslar ju bara med vår egen stallgödsel från kalvarna och getterna. Vi har även tagit från grannens som har hästar. -Hampus

Från empirin framgår att djurhållningen och tillgången till stallgödsel är viktiga resurser för de småskaliga kulturspannmålsproducenterna. Informanterna beskriver att ett integrerat produktionssystem med både djurhållning och växtodling spelar en nyckelroll vid småskaligt jordbrukande i Norrland. Lantbrukarna talar om att det är viktigt för markhälsan och näringstillförseln på gården då jorden annars riskerar att utarmas. Alla producenter i studien har dock inte själva djur. För en av lantbrukarna som odlar småskaligt, men inte har djur förklarar hen att ett problem har varit att få tillgång till gödsel. Istället för att köpa in mineralgödsel från den internationella marknaden har hen valt att samverka med andra gårdar i närheten. Det möjliggör att hen får tillgång till stallgödsel utan att själv ha djur. Kulturspannmålsodlarna i Norrland använder resurser som redan finns på antingen gårdsnivå då de själva producerar gödsel eller på bya-nivå då de samverkar med grannar. Lantbrukarnas handlande främjar lokalproduktion och lokala ekonomier genom att köpa gödsel av varandra istället för att köpa mineralgödsel från exempelvis Ryssland. Ett likartat resonemang som lantbrukarna för återfinns även i McEntee (2010) beskrivning av lokalismens framväxt. Lokalismen beskrivs som en rörelse där småskaliga livsmedelsinitiativ syftar till att minska de ekologiska, sociala och ekonomiska effekterna av ett globaliserat livsmedelssystem. De småskaliga

livsmedelsinitiativen i rörelsen tar ofta ett avstånd från stora producenter och återförsäljare, för att i stället gynna lokala företag och oberoende producenter (McEntee 2010). Informanternas attityd till att producera egen gödsel eller samverka med grannar för tillgången till den är likartat det resonemang som teoretiker argumenterar för är en del av lokalism-rörelse. Lantbrukaren som beskriver sin gård som semi-stor har dock ett annat förhållningssätt till gödsel och växtskyddsmedel i jämförelse med de småskaliga kulturspannmålsodlarna. På den semi-stora gården förekommer användning av både mineralgödsel och kemikaliskbesprutning, där återfinns inte samma resonemang som McEntee (2010) argumenterar för.

Slutligen kan kulturspannmålen ses som en del av ett alternativt livsmedelsinitiativ där producenterna visar på ett intresse och medvetenhet för ekologiskt hållbart jordbrukande. Odlarnas attityd till regenerativt jordbrukande och aktiva ställningstagande till att gynna lokala ekonomier framför globala marknader visar tecken på en lokalism rörelse. Vad som talar emot en framväxt av en lokalism-rörelse är att odlarna i studien endast har lyft fram det ekologiska perspektivet. Teoretiker menar att även rättvisa och ekonomisk lönsamhet är viktiga faktorer i framväxten av lokalism rörelsen, vilket inte framstår som påtagliga motivationsfaktorer i informanternas resonemang.

6.3 Resurser vid start (Socialt kapital)

Det andra återkommande temat som urskiljs från lantbrukarnas berättelse är behovet av kontakter för att få tag i utsäde och för att kunna utbyta kunskap vid start av kulturspannmålsodlingar i Norrland. Att få tag på kulturspannmålsutsäde vid start är inte alltid den enklaste processen. I flera av intervjuerna uttrycks ett behov av att ha kontakter och relationer med andra lantbrukare vid start av kulturspannmålsodlingar. När lantbrukare bestämmer sig för att odla kulturspannmål ser startprocessen oftast lite annorlunda ut i jämförelse med att odla moderna sorter. Det här gäller för både odlare norrut såväl som söderut. Som nämnts i bakgrundsdelens begränsar den nuvarande utsädeslagstiftningen tillgången till frön, vilket kan skapa utmaningar för den enskilde lantbrukaren. Det återspeglas i nedanstående citat.

En svårighet är ju faktiskt att hitta frön- Kalle

I likhet med citatet ovan beskriver samtliga lantbrukare i den här studien svårigheter att få tag i utsäde och att föreningen Allkorn har fått en central roll i utsädeshanteringen. Medlemmarna i Allkorn kan efterlysa specifika frösorter i föreningens Facebookgrupp och på så vis få tillgång till utsäden som de annars inte

skulle finna på den officiella utsädesmarknaden. I intervjuerna framgår att alla lantbrukare är medlemmar i Allkorn och har varit i kontakt med föreningen för att få tag på utsädet. I nedanstående citat berättar en av lantbrukarna hur hen fick tag på rätt utsäde.

...så han [Stinas partner] började jaga utsäde för det [Roslagshavret] och då visade det sig att det var jättesvårt att få tag på... -Stina

Citatet är taget ur ett sammanhang där lantbrukaren var intresserad av att odla Roslagshavre, ett spannmål som inte står med på sortlistorna som presenterades i bakgrundsdelen och därför inte går att köpa på någon marknad. I samtalet berättade lantbrukaren att hans partner behövt ringa landet runt för att få tag på utsäde och med hjälp av föreningen Allkorn kunde de till slut få tag på en lantbrukare som hade utsädet.

Det var via Allkorn vi fick kontakt med honom [lantbrukare de fått Roslagshavret av]. -Stina

Precis som lantbrukaren uttrycker i citaten ovan ger föreningen ett utökat kontaktnät för den enskilde lantbrukaren och kan därför bidra till att stärka producenternas sociala kapital. Tillgång till nätverk, såsom föreningen Allkorn, kan ses som en del av individens sociala kapital och betraktas som en resurs (Bourdieu 1997). När en individ utökar sitt kontaktnät stärker det också individens sociala kapital (ibid). I ovanstående fall är ett utökat socialt kapital en grundförutsättning för att få tag på utsäde. Från exemplet finns även tecken på att lantbrukaren har ökat sitt överbyggande sociala kapital när hen gått med i föreningen. I likhet med Putnam (1993) byggs det överbyggande sociala kapitalet mellan mer heterogena grupper som exempelvis avlägsna vänner eller medlemmar av organisationer. Det rör sig om individer med olika bakgrunder som möts och bygger broar mellan sig, där rätt länk till andra grupper kan öka individers informationstillgång i ett nätverk (ibid). Medlemskapet i Allkorn gör att lantbrukaren i citatet ovan befann sig i en grupp med producenter från hela Sverige som odlar olika typer av kulturspannmål, gruppen skulle med andra ord kunna beskrivas som heterogen. Lantbrukarna har olika bakgrunder och erfarenheter av att odla dessa sorters spannmål men möts genom föreningen. När lantbrukarna efterlyser utsäde kan det ses som ett slags brobyggande mellan individer då lantbrukare som tidigare inte skulle haft någon kontakt med varandra nu kan etablera en relation och tipsa varandra om vem som har utsäde. På så vis kan lantbrukare genom rätt länk till andra få mer information om var sorterna finns att få tag i. Samma argument som Putnam (1993) använder för att beskriva det överbyggande sociala kapitalet återfinns även i det empiriska materialet.

Slutligen kan det konstateras att föreningen Allkorn stärker lantbrukarnas sociala kapital, och inte minst deras överbryggande sociala kapital. Föreningen kan ses som en viktig resurs vid start av kulturspannmålsodlingar då det hjälper producenter att etablera nya relationer som sträcker sig utanför deras befintliga sociala kretsar och ligger till grund för att få tag i utsäde.

En annan viktig resurs vid start av kulturspannmålsodlingar är kunskapsutbytet. Även här har föreningen Allkorn en central roll då lantbrukare på den nationella Facebookgruppen kan dela med sig av erfarenhet. Vad som framgår från empirin är dock att en utmaning för norrländska odlare är att många av Allkornsodlarna och sorterna är från södra Sverige. Det innebär helt andra odlingsförutsättningar, vilket lantbrukarna i Norrland menar gör det svårt för de att ta del av kunskapsutbytet som sker på Allkorns nationella Facebookgrupp. Citatet nedan beskriver svårigheterna att få kunskapsbyte i den nationella Allkorns gruppen.

När vi [norrländska lantbrukare] är på Allkorn Facebookgrupp själva så skriver folk att de redan har sått allting, och det är lite svårt att applicera allting här uppe. -Kalle

Som citatet beskriver har norrländska kulturspannmålsodlare andra odlingsförutsättningar och kan inte få ut samma kunskapsutbyte som odlare söderut. För att tackla utmaningen som beskrivs ovan har en grupp äldre kulturspannmålsodlare i Norrland startat Facebookgruppen Allkorns Norr. Allkorn Norr fungerar som en mer sluten grupp där färre antal kulturspannmålsodlare (och andra intresserade) från Norrland ingår. Det alla har gemensamt är att de odlar kulturspannmål norrut och delar på så vis en mer likartad problemställning. I gruppen kan odlarna utbyta erfarenhet och ställa frågor om det är någonting de behöver hjälp med. Gruppen anordnar även fältvandringar ungefär en gång om året där kulturspannmålsodlare får chansen att besöka en annan gård och ta lärdom av deras arbete. Många av deltagarna i den här studien är aktiva medlemmar i Allkorn Norrs Facebookgrupp och har genom gruppen kontakt med andra spannmålsodlare.

Lantbrukarnas berättelser visar att odlare i Norrland kan stärka sitt sammanbindande sociala kapital genom Facebookgruppen Allkorn Norr. Begreppet beskriver individers förmåga att stärka tillit inom en befintlig grupp (Putnam 1993). Sammanbindande socialt kapital syftar på interaktionen mellan människor som befinner sig i samma grupper eller sociala kretsar. Det handlar om att stärka tilliten och banden inom redan befintliga relationer i mer homogena grupper (ibid). Några tecken på att Allkorn Norr stärker lantbrukarnas sammanbindande sociala kapital är för det första, att gruppen är mer homogen än den nationella Allkorns gruppen. Från empirin framgår att lantbrukarna som ingår i nätverket befinner sig i ett avgränsat geografiskt område med mer likartade odlingsvillkor. För det andra visade det sig att många deltagare kände till varandra när jag började prata med de.

Genom exempelvis fältvandringarna har de byggt upp en relation till varandra och genom Facebookgruppen har de stärkt relationen till varandra när de utbytt erfarenheter. För det tredje har de liknande problembilder. De har långa vintrar, ingen kvarn i området, långa avstånd till stora städer och till andra kulturspannmålsodlare, för att nämna några utmaningar. Slutligen kan Allkorn Norr Facebookgrupp ses som ett nätverk som helt enkelt stärker lantbrukarnas sammanbindande sociala kapital då samma motiv som Putnams (1993) definition av sammanbindande socialt kapital återfinns även i empirin. Det ska dock nämnas att trots att nätverket stärker lantbrukarnas sammanbindande kapital ska det inte idylliseras. Det är över lag svårt att skapa samhörighetskänsla eftersom det är få kulturspannmålsodlare i området och långa avstånd mellan de.

6.3.1 Mala mjöl

När lantbrukarna har lyckats få tag på utsäde och fått information om sorterna återstår en utmaning till, nämligen förädlingen av själva kulturspannmålet. I dagsläget finns det ingen brödsädeskvarn i regionen som studien undersökt och det är svårt att starta upp större, mer kommersiella kulturspannmålsodlingar i Norrland av den anledningen, vilket beskrivs i nedanstående citat.

Ja alltså vi har ju ingen möjlighet att sälja till kvarnar, eftersom det inte finns nån kvarn... det finns ju en kvarn som maler till djurfoder, men det skulle vara bra om det kunde byggas en brödsädeskvarn. -Stina

Citatet är hämtat ur ett sammanhang där producenten beskriver att avsaknaden av en kvarn sätter käppar i hjulen för att kunna skala upp produktionen av kulturspannmålsodlingar i Norrland. För att tackla utmaningen har en av lantbrukarna tagit saker i egna händer. Han har införskaffat en egen kvarn och siktmaskin för att börja mala mjöl och när han fick frågan om det finns möjligheten för fler kulturspannmålsodlare att dela på utrustningen svarar han:

...problemet är ju att det är så långa avstånd här. Närmsta som jag känner till som odlar kulturspannmål är ju 5 mil bort, minst. – Kalle

Citatet återspeglar en slags ensamhet och svårighet att samverka med andra kulturspannmålsodlare på den norrländska landsbygden. Det kan tolkas som att samarbeten mellan olika producenter är svårt då avstånden mellan kulturspannmålsodlarna är långa och det är få som odlar dessa sorters spannmål. Från citatet kan det också tolkas att då det är långa avstånd mellan odlarna räcker det inte med socialt kapital och samverkan för att tackla alla utmaningar lantbrukare stöter på vid start, det krävs även andra resurser. Större infrastrukturensatsningar

behöver genomföras för att kunna etablera en kvarnverksamhet och ge kulturspannmålsodlarna rätt resurser vid start.

Slutligen kan socialt kapital ses som en viktig resurs för att få tag på utsäde samt kunskapsutbyte, men det räcker inte för att tackla utmaningen med att skaffa en brödsädeskvarn.

6.4 Skapa ett värde (Mervärde)

Det sista temat som har urskilts från empirin är upplevelsen av att kulturspannmål har mervärden som moderna sorters spannmål inte har och att producenter kan dra nytta av detta vid försäljning. I flera av intervjuerna uttrycks kulturspannmålen som ett bättre alternativ än moderna spannmålssorter. Deltagarna beskriver att kulturspannmålen har hälsofrämjandeeffekter, godare smak och att de kan bidra till biologisk mångfald i odlingslandskapet. Det går att i resonemanget tyda att lantbrukarna ser att det finns värden hos kulturspannmålen som inte finns i de moderna sorterna, vilket konkretiseras i nedanstående citat.

De har hälsoeffekter som moderna sorter inte har. Min granne är känslig för gluten och kan inte äta industribakat bröd, men kulturspannmålen går bra. – Ola

I likhet med citatet uttrycks kulturspannmål i flera intervjuer som ett nyttigare eller godare alternativ till det moderna spannmålet. Resonemangen tyder på det Lannhard-Öberg (2023) beskriver som mervärden hos livsmedel. Från empirin framgår det även att lantbrukare i Norrland kan dra nytta av mervärdena när det kommer till försäljning av kulturspannmålet, vilket beskrivs i citat nedan.

Jag tar ju ett väldigt dyrt pris...istället för att sälja modernt spannmålen för ca 3kr/kg kan jag sälja kulturspannmålet för 35kr/kg. – Kalle

I citatet uttrycks en möjlighet till att ta ut högre priser på kulturspannmålet och det kan tolkas som att konsumenterna är villiga att betala mer när råvaran har mervärden. Jag tolkar det som att konsumenterna troligtvis köper kulturspannmålen för att de är lokalproducerade, producerade i samklang med naturen, en unik produkt eller för att de vill stödja lantbrukarnas verksamheter. I kommersiella sammanhang är konsumenternas kunskap om mervärden en viktig aspekt för producenter att ha i beaktande då det ger konsumenterna större motivation till att göra medvetna val. Producenternas förmåga till att lyfta fram mervärdena spelar en nyckelroll vid försäljning och prissättning (Lannhard-Öberg 2023). För att lyckas framföra dessa mervärden använder de norrländska kulturspannmålsodlarna sig av alternativa försäljningskanaler, det vill säga att de flesta inte säljer direkt till grossist eller butik. En av de vanligaste strategierna för kulturspannmålsodlarna i den här studien är

direktkontakt med konsument. Deltagarna beskriver att kommunikation med konsument är viktigt vid försäljning av kulturspannmålet vilket också Lannhard-Öberg (2023) argumenterar för.

6.4.1 Försäljningskanaler

En plats där lantbrukare lyckats kommunicera mervärden är på bondemarknader. Dessa marknader fungerar bra för att skapa en relation till kunden och kommunicera kulturspannmålets mervärde. På marknader har lantbrukaren möjlighet att själv berätta för konsumenten varifrån produkten kommer och förmedla fördelarna med att äta ett kulturspannmål i stället för moderna sorter. Genom möte ansikte mot ansikte kan lantbrukarna förmedla mervärde till konsument, vilket Jensen (1999) poängterar är viktigt då människor har ett behov av berättelser bakom produkter. Det kan tolkas som att på marknader kan producenterna ge en historia till produkten som konsumenten inte kan få om hen skulle ha köpt sitt mjöl på till exempel ICA eller Coop. Bondemarknader är dock inte den enda platsen där odlarna kan förmedla och sälja produktens mervärde. En av lantbrukarna berättade att hen säljer sitt kulturspannmål till en bekants självservicebod (gårdsbutik). En tolkning som kan göras är att självserviceboden blir det Jensen (1999) kallar för en slags landsbygdsidyll som också kan förmedla produktens mervärde. Lantbrukarens resonemang kring valet att sälja till småskaliga producenter som självserviceboden i stället för till stora dagligvarubutiker illustreras i citatet nedan.

... jag skulle kunna sälja till Ica och Coop när jag vet att det går att leverera kontinuerligt. Men jag vill gärna också att den som säljer ska kunna berätta mervärdet och berätta varför man ska betala mycket dyrare priser... - Kalle

Ytterligare forum för att kommunicera kulturspannmålens mervärde är Facebookgrupper som REKO-ringar. På dessa kan lantbrukarna sälja kulturspannmålet genom att de annonserar ut produkter och lämnar ut till konsument vid ett specifikt tillfälle. Konsumenter kan då möta producenterna vid utlämningstillfället och det kan tolkas som att REKO-ringar möjliggör för lantbrukare att skapa en mer personlig koppling till konsumenten till skillnad från de mer anonyma dagligvarubutikerna. Precis som självserviceboden kan även REKO-ringar ses som kanaler som tillåter producenten att förmedla mervärden. Förutom REKO-ringar har även lantbrukarna kontakt med konsument via exempelvis Instagram-profil eller mejlkontakt vilket nedanstående citat åskådliggör.

.... vi kan beskriva vår verksamhet i och med att det är en så pass nära kundkrets. Genom mejlkontakt eller telefonkontakt kan man ju också informera om hur vi gör. -Hampus

Sammanfattningsvis går det att säga att kulturspannmålen bär på ett mervärde. Genom direktkontakt med producenter förmedlas dessa och lantbrukare kan ta ut ett högre pris. Ytterligare en tolkning som kan göras är att lantbrukarna använder sig av berättelseskapande i stället för bulkproduktion när de kommunicerar mervärde till konsumenterna. Kulturspannmålsproducenterna säljer då en slags upplevelse bakom produkten vilket går i linje med det Jensen (1999) talar om som drömsamhällets konsumtion. Det syftar på en produktion som bär med sig en historia och som konsumenten är villig att betala extra för eftersom den går i linje med kundens värderingar (ibid). En tolkning som kan göras är att när lantbrukaren informerar konsumenten om kulturspannmålets mervärde upplevs det som att produkten står för autenticitet och kvalitet. Det är en produkt som är svår att hitta på vanliga livsmedelsbutiker, och dess unika marknadsposition gör att konsumenten gärna betalar lite extra för den.

7. Slutord

Uppsatsens syfte har varit att få en inblick i hur det är att vara kulturspannmålsodlare i Norrland idag. Genom att applicera teori och göra tolkningar av kulturspannmålsodlarnas berättelser har jag ämnat att öka förståelsen för vad som motiverar lantbrukare till att odla dessa grödor, vilka resurser de behöver för att bedriva kulturspannmålsodlingar och råvarans mervärden. Nedan presenteras de slutsatser som jag har kommit fram till.

Varför börjar lantbrukare odla kulturspannmål?

De flesta norrländska kulturspannmålsodlare beskriver att de har ett intresse för att bevara äldre sorter, gynna den biologiska mångfalden och ägna sig åt regenerativt jordbrukande. Kulturspannmålen går i linje med deras intresse och de väljer att odla grödorna trots utmanande odlingsförhållanden. En slutsats som kan dras från de småskaliga producenternas resonemang är att kulturspannmålen kan ses som en del av ett alternativt livsmedelsinitiativ, då intervjuerna visar på en medvetenhet bland producenterna om jordbrukets påverkan på miljön. Producenternas attityder och aktiva ställningstagande till att gynna lokala ekonomier framför den globala marknaden har likheter med lokalism-rörelsen. Däremot framkommer inte rättvisa och ekonomisk lönsamhet som viktiga faktorer i lantbrukarnas resonemang kring att börja odla kulturspannmål vilken teoretiker menar är två viktiga faktorer vid lokalism-rörelsens framväxt.

Vilka resurser behövs för att bedriva kulturspannmålsodlingar?

Startprocessen för att börja odla kulturspannmål skiljer sig åt i jämförelse med att börja odla moderna sorts spannmål och det behövs därmed andra resurser för att starta dessa typer av odlingar. Vad empirin visar är att föreningen Allkorn är viktig för att få tag på utsäde, medan Facebookgruppen Allkorn Norr är viktig för kunskapsutbyte vid start av kulturspannmålsodlingar i Norrland. Allkorns nationella Facebookgruppen är en viktig resurs för lantbrukarna när de väljer att börja odla kulturspannmål eftersom det är genom föreningen de får tillgång till utsäde och kan stärka sitt överbryggande sociala kapital. En annan viktig resurs är också att de går med i Allkorn Norr Facebookgrupp där de kan få ut kunskapsutbyte och stärka sitt sammanbindande kapital. En resurs som också är viktig för att kunna bedriva kulturspannmålsodlingar är tillgången till en kvarn för att kunna mala mjöl,

denna saknas dock i dagsläget. Etableringen av en kvarnverksamhet kan inte enbart lösas genom samverkan utan det ställer krav på infrastruktursatsningar.

Vilka värden är förknippade med kulturspannmål, och hur kan dessa kommuniceras vid försäljningen?

Studien visar att kulturspannmål är förknippade med vissa mervärden, såsom ökad biologisk mångfald eller godare smak. Lantbrukarna i den här studien beskriver att det finns flera olika möjligheter till att kommunicera dessa värden vid försäljning. Direktkontakt med konsument är ett sätt att kommunicera mervärden vid försäljning. Oavsett om det är ansikte-till-ansikte (såsom på bondemarknader) eller via sociala medier (såsom REKO) visar studien att det är ett sätt för lantbrukare att kommunicera kulturspannmålets mervärden och ta ut ett högre pris. En annan möjlighet att skapa fler värden vid försäljning är exempelvis genom självservicebodar. Där behöver lantbrukaren inte själv kommunicera produktens mervärden men kulturspannmålet kan fortfarande sälja en upplevelse bakom sig som konsumenten är villig att betala extra för. En slutsats som kan dras är att dessa platser underlättar lantbrukarens möjlighet till att kommunicera mervärden för konsument samt skapa en berättelse bakom produkten. Det gör kulturspannmålet kan upplevas som mer autentiskt och lantbrukaren kan ta ut högre priser vid försäljning.

Referenser

- Allen, P., FitzSimmons, M., Goodman, M., Warner, K. (2003). *Shifting plates in the agrifood landscape: the tectonics of alternative agrifood initiatives in California*.
[https://doi.org/10.1016/S0743-0167\(02\)00047-5](https://doi.org/10.1016/S0743-0167(02)00047-5)
- Allkorn (2020). Tillgänglig: <http://allkorn.se/> [2023-06-01]
- Almekinders, C., Louwaars, N. (2008). *The Importance of the Farmers' Seed Systems in a Functional National Seed Sector. Seed policy*. Volume 4.
https://doi.org/10.1300/J153v04n01_02
- Andersson, E., and S. Barthel (2016). Memory carriers and stewardship of metropolitan landscapes. *Ecological Indicators* 70:606–614.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1470160X16300516?via%3Dihub>
- Baillie, J., et al (2004). *IUCN red list of threatened species: a global species assessment*. IUCN-Te World Conservation Union.
<https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/RL-2004-001.pdf>
- Berkes, F., C. Folke, and M. Gadgil (1995). Traditional Ecological Knowledge, Biodiversity, Resilience and Sustainability. Pages 281–299 *Biodiversity Conservation*.
<https://nupaub.fflch.usp.br/sites/nupaub.fflch.usp.br/files/Traditional%20ecol%20Knowledge185.pdf>
- Bourdieu, P. (2019). *Praktiskt förnuft. Bidrag till en handlingsteori*. Fjärde upplagan. Göteborg. Daidalos AB.
- Bourdieu, P. (1997). *Kultur och kritik*. Anförande av Pierre Bourdieu. 2:a omarbetade upplagan. Uddevalla. Mediaprint Uddevalla AB.
- Born, H., Bachmann, J. (2006). *Adding Value to Farm Products: An Overview. A Publication of ATTRA - National Sustainable Agriculture Information Servicen*.
<https://cybercemetery.unt.edu/archive/allcollections/20090115213930/http://attra.ncat.org/attra-pub/PDF/valueovr.pdf>
- Creswell, JW., Creswell, D. (2018). *Research design. Qualitative, Quantitative, and Mixed methods Approaches*. Fifth edition. SAGE Publications, Inc. 2455 Teller Road Thousand Oaks, California 91320
- Dahlström, A., S. A. O. Cousins, and O. Eriksson (2006). The History (1620-2003) of Land Use, People and Livestock, and the Relationship to Present Plant Species Diversity in a Rural Landscape in Sweden. *Environment and History*12(2):191–212.
- Engdahl, O., Larsson, B. (2006). *Sociologiska perspektiv: Grundläggande begrepp och teorier*. Studentlitteratur, Lund.

- Foley, J., Hilton-Taylor, C., Stuart, S. (2005). *Global Consequences of Land Use*. Science 309(5734):570 LP-574. <https://www.science.org/doi/10.1126/science.1111772>
- Gerhardt, K., Wallman, D., Axelsson Linowski, W. (2019). *Äldre sorters spannmål och extremvädret 2018-hur gick det?*. SLU Future Food Reports 8. Sveriges lantbruksuniversitet Future Food. <aldre-sorters-spannmal-ff8-web.pdf> (slu.se)
- Goodman, D., DuPuis, M., Goodman, M. (2012). *Alternative Food Networks. Knowledge, practice, and politics*. Routledge. 9780203804520_previewpdf.pdf (slu.se)
- Granvik, M. (2012). *The localization of Food Systems – An emerging Issue for Swedish Municipal Authorities*. *Int.Pl.St.2012.pdf (slu.se)
- Hammer, K., Diederichsen, A. (2009). *Evolution, Status and Perspectives for Landraces in Europe. I: European landraces: On farm conservation, management and use*. https://books.google.se/books?hl=sv&lr=&id=KOLGUoqt8JsC&oi=fnd&pg=PA23&dq=land+races+of+cultivated+plants&ots=juxG-IZuxT&sig=VJKX8z_u5mF6aMJY29nPKxoEZ0I&redir_esc=y#v=onepage&q=hammer&f=false
- Harboe, T. (2013). *Grundläggande metod – den samhällsvetenskapliga uppsatsen*. Gleerups Utbildning AB. Malmö.
- Hildreth, P. (2011). *What is localism, and what implication do different models have for managing the local economy?* University of Salford. United Kingdom. Sage. What is localism, and what implications do different models have for managing the local economy? (sagepub.com)
- IPBES (2019): *Summary for policymakers of the global assessment report on biodiversity and ecosystem services of the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services*. IPBES secretariat, Bonn, Germany. 56pages. https://www.ipbes.net/sites/default/files/inline/files/ipbes_global_assessment_report_summary_for_policymakers.pdf
- Jensen, R. (1999). *The dream society: how the coming shift from information to imagination will transform your business*. New York: McGraw-Hill.
- Jones, H., Cíván, P., Cockram, J., Leigh, F., Smith, L., Jones, M., Charles, M., Molina-Cano, J.L., Powell, W., Jones, G., Brown, T. (2011). *Evolutionary history of barley cultivation in Europe revealed by genetic analysis of extant landraces*. BMC Evolutionary Biology 11. Article number: 320. Evolutionary history of barley cultivation in Europe revealed by genetic analysis of extant landraces | SpringerLink
- Kaijser, L., Öhlander, M. (2011). *Etnologiskt fältarbete*. Studentlitteratur AB. Lund.
- Kurland, N., McCaffrey, S., Hill, D. (2012). *The Localism Movement: Shared and Emergent Values*. Kurlandetal.JELLocalism (1).pdf (slu.se)
- Kvale, S., Brinkmann, S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Studentlitteratur AB.
- Lannhard-Öberg, Å. (2023). *Mervärden inom svensk livsmedelsproduktion*. Jordbruksverket. Arikelnr: OVR650. Mervärden inom svensk livsmedelsproduktion - Jordbruksverket

- Lichtfouse, E., Hamelin, M., Navarrete, M., Debaeke, P. (2010). *Sustainable Agriculture*. Volume 2. Springer Dordrecht Heidelberg New York.
- Livsmedelsföretagen. (2019). *Konjunkturbrev. Lokalproducerat hetaste trenden*. livsmedelsfoxxretagen-konjunkturbrev-q42019-mars2020.pdf (livsmedelsforetagen.se)
- McEntee, J. (2010). Contemporary and traditional localism: a conceptualisation of rural local food. *Local Environment. The international Journal of Justice and Sustainability*. Volume 15, 2010. Issue 9-10. Full article: Contemporary and traditional localism: a conceptualisation of rural local food (tandfonline.com)
- Newton AC, Akar T, Baresel JP, Bebeli PJ, Bettencourt E, Bladenopoulos K V., Czembor JH, Fasoula DA, Katsiotis A, Koutis K, et al. 2009. *Cereal landraces for sustainable agriculture*. *Sustain Agric*. 2:147–186. https://doi.org/10.1007/978-94-007-0394-0_10
- Organic Sweden (2022). *Guide för kommunikation om ekologiska livsmedel. Råd och tips för dig som arbetar med kommunikation och marknadsföring av ekologiska livsmedel*. a57b02ecb8b3a4416e39cbec5a958005.pdf (ecommercedns.uk)
- Ortman T, Sandström E, Bengtsson J, Watson CA, Bergkvist G. (2023). Farmers' motivations for landrace cereal cultivation in Sweden. *Biological Agriculture & Horticulture*, Volume 39, Issue 2 <https://doi.org/10.1080/01448765.2023.2207081>
- Putnam, R. (1993). *Making democracy work: Civic traditions in northern Italy*. Princeton University Press.
- Rockström, J., Williams, J., Daily, G., Noble, A., Matthews, N., Gordon, L., Wetterstrand, H., DeClerck, F., Shah, M., Steduto, P., de Fraiture, C., Hatibu, N., Unver, O., Bird, J., Sibanda, L., Smith, J. (2016). *Sustainable intensification of agriculture for human prosperity and global sustainability*. PubMed. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/27405653/>
- SLU. (2022). Tillgänglig: Utsädeslagstiftningen | Externwebben (slu.se) [2023-06-01]
- SLU. (2022). Tillgänglig: Det norrländska klimatets fördelar | Externwebben (slu.se) [2023-06-01]
- Smith-Taillie, L., Jaacks, L. (2015). Towards a Just, Nutritious, and Sustainable Food System: The False Dichotomy of Localism versus Supercenterism. *The journal of Nutrition*. PMC (nih.gov)
- Wendin, K., Gerhardt, K., Zamaratskaia, G., (2021). Biochemical characteristics and potential applications of ancient cereals - An underexploited opportunity for sustainable production and consumption. *Trends in food science*.
- Wendin K, Mustafa A, Ortman T, Gerhardt K. (2020). Consumer Awareness, Attitudes and Preferences towards Heritage Cereals. *Foods*. (June). <https://doi.org/10.3390/foods9060742>
- Winge, T., (2014). Seed Legislation in Europe and Crop Genetic Diversity. *Sustainable Agriculture Review*. Volym (15), Springer, Cham. Pp. 1-64 https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-319-09132-7_1
- Zeven, A.C. (1998). *Landraces: A review of definitions and classifications*. c/o Department of Plant Breeding (I.v.P.), Agricultural University, POB 386, 6700

AJ Wageningen, TheNetherlands. file:///Users/Tilde-Alice/Downloads/A%201018683119237.pdf

Tack

Jag vill rikta ett stort tack till de som har medverkat i denna studie!

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i **JA**, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i **NEJ**, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Även om du inte publicerar fulltexten kommer den arkiveras digitalt. Om fler än en person har skrivit arbetet gäller krysset för samtliga författare. Du hittar en länk till SLU:s publiceringsavtal på den här sidan:

- <https://libanswers.slu.se/sv/faq/228316>.

JA, jag/vi ger härmed min/vår tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.

NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.